

TENNESSEE WILLIAMS 26. 3. 1914 - 25. 2.1983

Životopisci a literární kritici se stále nedovedou shodnout na tom, jaký skutečně tento člověk byl. Část z nich tvrdí: „*Věčný námět děl Tennessee Williamse je vášnivá touha po lásce, bolest, kterou žízeň po lásce přináší, žal nad křehkostí a pomíjivostí všeho, co je krásné.*“ Druzí ho charakterizují: „*Hypochondrický, bázlivý, stydlivý, ale zároveň přátelský a originální Tennessee Williams, který stále před něčím uniká - před smrtí, před davem, před poklidným životem a blaženým sněním o vavřínech. Člověk, který poznal trýzeň i vášeň.*“

Tennessee Williams, vlastním jménem Thomas Lanier Williams, se narodil 26. března 1914 v malém jižanském městečku ve státě Mississippi. Jeho matka byla dcera protestantského duchovního, sama vychovaná v náboženské pokoře, která učinila její život utlačeným a bezvýhodným, proto chtěla syna podobného osudu vyvarovat. Thomas Lanier svou matku zbožňoval. Na druhé straně ovlivňoval jeho výchovu otec, který na rozdíl od něžné matky byl žlučovitý a cholerický muž násilné povahy, která mladého Thomase Laniera duševně zraňovala a vedla k tomu, že chlapec měl k otci nesourodé pocity nenávisti a lásky. Kromě Thomase Laniera měli manželé Williamsovi ještě mladšího syna a dceru Rose, ke které Thomas zvláště tíhl. Rose ale postihla těžká psychická nemoc, která způsobila, že navždy zůstala ve svém zvláštním světě fantazie a většinu života strávila v ústavech.

V pěti letech prodělal malý chlapec záškrt s těžkými následky, které se později projeví jako vážná srdeční choroba. Z tohoto otřesného zážitku, kdy doslova balancoval na hraně života a smrti, si odnesl po zbytek života sklony k hypochondrii a strachu ze smrti.

V osmnácti letech začal studovat na Missourské univerzitě v Columbusu, ale otec, pro kterého synovo studium znamenalo nemalé finanční zatížení, byl od začátku proti. Po téměř dvou letech na otcův nátlak Thomas Lanier studii zanechal a začal se živit jako příležitostný dělník. Pracoval ve městě St. Louis v továrně na boty a po několika měsících z dělníka povýšil na úředníka. Přesto ho tato práce neuspokojovala. Vzpomněl si na doby, kdy jeho despotický otec působil u divadelní skupiny v St. Louis a začal vyhledávat příležitosti k navázání styků a přátelství s lidmi z divadelních a literárních kruhů. Jeho snažení nezůstalo bez odezvy a pod jejich vlivem se pokusil o

první literární kroky. Zjistil však, že pokud chce na literárním poli uspět, musí proniknout do tajů jazyka a literatury co nejvíce, a tak se v roce 1937 rozhodl ve vysokoškolských studiích pokračovat. Vybral si Washingtonovu univerzitu a o rok později absolvoval na univerzitě v Iowě. Po studiích přesídlil do New Orleansu a vydal se na cestu spisovatele. Tehdy si také změnil svoje jméno z Thomase Laniera na Tennesseeho. Ve státě Tennessee se totiž narodil jeho otec, a právě tato změna jména naznačuje, že jeho vztah k otci byl přece jenom složitější, než by se na první pohled mohlo zdát.

V roce 1939 se seznamuje Tennessee s Audrey Woodovou, která se záhy stává nejen jeho přítelkyní, ale i literárním agentem a až do roku 1971 jej úspěšně zastupuje ve všech obchodních a organizačních záležitostech.

Williams začal svou literární tvorbu jednoaktovkami, z nichž za nejlepší lze považovat *Americké blues* z roku 1939. Soubor těchto 11 jednoaktovek vychází v roce 1946 pod názvem *27 vagónů plných bavlny*. Příležitost ale přichází až v roce 1940, kdy bostonské divadlo uvádí Williamsovu hru *Zápas andělů*. Autor do ní vkládal velké naděje, hra však diváky příliš nenadchla a po několika málo reprízách byla stažena z repertoáru. Williams na popud kritiků tuto hru v roce 1957 přepracoval a nazval ji *Sestup Orfeův*. Tato hra se sice stala literární předlohou k filmu *Hadí kůže*, ale přízeň diváků a kritiky si opět nezískala. Pro Williamse to bylo zničující poznání. O své hře píše: *„Orfea jsem nejen příliš přepisoval, ale hra byla ještě k tomu inscenována v nevyhovující režii onoho sympatického a vynikajícího muže a vynikajícího kritika, jakým byl Harold Clurman. Role Vala byla naprosto nevhodně obsazená. Do té hry jsem nacpal příliš mnoho. Byla dokonale přetížena a požadavky, které se v ní kladly na herce, byly enormní. Nicméně kritikové by byli mohli rozpoznat pasáže plné poetické přesvědčivosti a přinejmenším se mohli přemoci natolik, aby té hře dali alespoň nějakou šanci. V Sovětském svazu byla tato hra v jednom divadle na programu sedm let. V New Yorku ji kritici rozmetali - se zlomyslností, která mne tak rozrušila, že jsem skončil na psychiatrii...“* Proč se v Sovětském svazu na některých místech s takovým úspěchem uváděla hra tolik let a v tehdejší Americe tak rychle propadla? Tennessee Williams k tomu dodává: *„Tuším, že šlo o jistý druh spiknutí, jehož cílem bylo přistříhnout mne do formátu, který mi podle jejích mínění příslušel.“*

Po neúspěchu *Zápasu andělů* nastala pro spisovatele kritická doba a právě tehdy zasáhla Audrey Woodová. Našla mu místo scénáristy v Hollywoodu, které mu vynášelo 250 dolarů týdně. Nebylo to příliš, ale mladý autor se zbavil existenčních starostí a navíc

se dostal do prostředí, kde získal cenné umělecké konexe. Začal náruživě psát a pomalu vystupoval po stupních literárního uznání a slávy. První velký úspěch mu přinesla hra *Skleněný zvěřinec*, která měla premiéru v roce 1945. Toto drama zaznamenalo velký úspěch a bylo odměněno Cenou newyorské divadelní kritiky. Tennessee Williams se téměř přes noc stal uznávaným a slavným. Děj dramatu se odehrává v městě autorova mládí, v St. Louisu v třicátých až čtyřicátých letech, ve kterých vládne podle autora džez, swing, kino a erotika. Symbolický název *Skleněný zvěřinec* není odvozen jenom od záliby hlavní hrdinky Laury ve sbírání skleněných zvířátek, ale autor motivem skla, jako čehosi lehce rozbitného, symbolizuje křehkost čistých lidských vztahů.

Za vrchol Williamsovy tvorby je považována hra *Tramvaj do stanice Touha* (1947), ve které se autor dotkl ostře způsobu a mravů amerického života. Dějištěm je New Orleans a hlavní hrdinkou zneurotizovaná jižanská kráska Blanche Du Boisová, která prchá ke své sestře před traumatem z nepovedeného manželství. Primitivní švagr však všechny iluze nešťastné Blanche zničí a nakonec ji brutálně znásilní. Otřesená Blanche skončí v ústavu choromyslných, neboť její sestra nechce uvěřit, že její muž znásilnil vlastní švagrovou.

Toto drama je vedle Millerovy Smrti obchodního cestujícího považováno za vrchol americké psychologické dramatiky čtyřicátých let a bylo oceněno v roce 1948 Pulitzerovou cenou a Cenou newyorské divadelní kritiky.

Příznivý obrat velmi podpořili kritikové, kteří ještě před nedávnem autora zcela zavrhovali. Uznání si Williams vybojoval tvrdou prací. Později napsal: „*Stačí, aby si člověk uvědomil, jak prázdný je život bez boje. Pak je schopen všeho, dokonce i zachránit se.*“ Začaly se objevovat nové hry, jedna úspěšnější než druhá. O obsazení hlavních rolí se ucházely největší hvězdy filmového a divadelního nebe. Následoval jeden triumf za druhým, ale byla i fiaska. O těch se však diskrétně mlčelo. Mezi hry, které si získaly přízeň celých Spojených států, patří *Léto a dým* z roku 1947, Williamsova nejkomedialnější hra *Tetovaná růže* (1950), pozoruhodná filosofická hra *Královská cesta* (1953). Z téhož roku pochází také jednoaktovka *Rodím se v plameni, křičel fénix* věnovaná D. H. Lawrencovi, který Williamse zvláště zaujal. Už v roce 1944 zdramatizoval spolu s Donaldem Windhamem Lawrencovu povídku *Dotkl ses mě!*

V roce 1955 získává Williams druhou Pulitzerovu cenu, a to za realistické rodinné drama *Kočka na rozpálené plechové střeše*. I toto dílo se dočkalo filmového zpracování. Režiséri si totiž všimli, že Williamsovy zápletky a dramaturgická technika se hodí nejen na scénu, ale i pro filmový přepis. Je nutno však připomenout, že úspěch

Williamsových her, ať už na scéně divadla nebo na plátně, není pouze v zajímavých dějových zápletkách, ale hlavně v tom, že v autorově neustálém boji dobra se zlem se poznávala celá Amerika. Hlavní hrdinka tohoto dramatu se snaží probudit k životu svého apatického muže alkoholika, aby jim jejich dítě zaručilo dědictví po umírajícím mužově otci, jižanském milionáři. Sám Williams se o této hře vyjadřuje takto: „*Usiloval jsem o něhu v lidských vztazích, ale zanesl jsem na scénu příliš moc násilí.*“

Po dramatu *Kočka na rozpálené plechové střeše* sklízela úspěch hra *Zahradní čtvrt'* (1958), která je vlastně souborem dvou her, jedné starší aktovky *Něco nevyslovené* a nové krátké hry *Náhle loňského léta. Sladké ptáče mládí* z roku 1959 ještě slavilo úspěch, ale ten se zdaleka nedal srovnávat s úspěchem Williamsových her z období jeho vrcholu. Autor si začal svůj úpadek uvědomovat a pokoušel se mu čelit. Bránil se marně. Ještě v roce 1961 byla na Broadwayi uvedena jeho hra *Noc s leguánem*, ale pak následovala dramata, která již nedokázala diváky zaujmout a strhnout a většina z nich v divadlech propadla. Další Williamsovy hry z 60. a 70. let *Vlak s mlékem zde již nestaví* (1962), *V baru tokijského hotelu* (1968), *Varování pro malá plavidla* (1972) jsou jen slabým odvarem slavné minulosti let čtyřicátých a padesátých. S Broadwayí se Williams rozloučil v roce 1982 hrou *Dům, který není určen k bydlení*.

Kromě dramatické tvorby, která Williamsovi přinesla slávu na všech jevištích světa je nutno připomenout i jeho roli spisovatele prózy a poezie. Mezi ty významnější patří novela *Římské jaro paní Stoneové* (1950), povídky *Tvrdé cukříky* (1954) a básnická sbírka *V zimě měst* (1956).

Přestože Tennessee Williams věděl, že jeho konec se neúprosně blíží, chtěl bojovat do posledního dechu a posledních sil. Ještě měsíc před svou smrtí prohlásil: „*Dnes, když už jsem ztratil talent, se zcela spoléhám na sílu a nezdolnost stáří. Skončím tím, že napíši své mistrovské dílo. Bude to klidná a vyvážená elegie, která bude znít mnohozvučnými ozvěnami a nebude zatížena dravými vášněmi.*“

Své mistrovské dílo začal psát, ale nedopsal. Zemřel sám a opuštěný v hotelovém pokoji v New Yorku. Paradoxní byla i jeho smrt - zadusil se zátkou z plastu od skleničky na léky, které užíval. Vedle Arthura Millera byl jedním ze dvou největších moderních amerických dramatiků. Značně rozšířil prostor, který pro divadlo vybojoval Eugene O'Neill, vyslal na divadelní jeviště nové typy lidí a obohatil je o nové problémy. Arthur Miller o něm napsal: „*V americké literatuře je Williamsovo téma patrně všudypřítomné... je to kouzlo ztraceného, přesto však posvátného ztroskotance, který*

*existuje proto, aby nám připomínal naše vlastní potlačené pudy, něhu, již jsme opustili,
a svátost lidského ducha.“*